

УДК 81'42

Г. В. Кицак – аспірант кафедри
англійської філології та перекладу
імені Д. І. Квеселевича
Житомирського державного університету
імені Івана Франка

**Субтекст нового знання в політекстуальній структурі німецьких
дисертаційних досліджень**

*Роботу виконано на кафедрі
англійської філології та перекладу
імені Д. І. Квеселевича
Житомирського державного університету
імені Івана Франка*

Дана стаття присвячена розгляду структури німецького наукового тексту як системного явища, виокремленню його одиниць та встановлення взаємозв'язків між цими одиницями. Детально досліджується субтекст нового знання як структурно-сміслової одиниці тексту та його структура в статичному та динамічному аспектах.

Ключові слова: науковий текст, глибинна структура тексту, поверхнева структура тексту, субтекст, субтекст нового знання, мікросубтекст, статичний аспект, динамічний аспект.

Кицак Г.В. Субтекст нового знання в політекстуальній структурі німецьких дисертаційних досліджень. Предлагаемая статья посвящена рассмотрению немецкого научного текста как системного явления, выделению его единиц и взаимосвязей между этими единицами. В деталях исследуется субтекст нового знания как структурно-смысловая единица текста и его структура в статическом и динамическом аспектах.

Ключевые слова: научный текст, глубинная структура текста, поверхностная структура текста, субтекст, субтекст нового знания, микросубтекст, статический аспект, динамический аспект.

Kitsak G.V. Subtext of New Knowledge in Politextual Structure of German Scientific Research. This article deals with the structure of German scientific text as a systemic phenomenon, the separation of its units and installation of interconnections among these units. The subtext of new knowledge as a structural and semantic unit of text and its structure in static and dynamic aspects are detailed researched.

Keywords: academic text, deep structure of text, surface text structure, subtext, subtext of new knowledge, mikrosubtext, static aspect, dynamic aspect.

Паралельний розвиток у лінгвістиці останніх років декількох підходів до дослідження тексту, а саме функціонального, комунікативного, когнітивного, когнітивно-дискурсивного спровокував породження різних векторів його вивчення, розуміння та інтерпретації. Тому доцільним є, на нашу думку, застосування комплексного методу дослідження, оскільки вивчення тексту в «його власній природі» передбачає принципову багатоаспектність аналізу [2, 24]. Комплексний метод передбачає інтепретацію власне лінгвістичної онтології тексту як похідної від низки позамовних чинників.

Науковий текст відрізняється від інших великим арсеналом знакових систем, слугуючи для передачі когнітивної інформації, адже основна функція наукового тексту – це передача наукового знання. Специфічні особливості породження, функціонування, мовні та позамовні чинники наукового тексту були та лишаються в колі інтересів багатьох вітчизняних та зарубіжних лінгвістів: М. М. Кожині, М. П. Котюрової, О. О. Баженової, Л. М. Лаппа, Л. В. Красильникової, В. О. Салімовського, Н. М. Разінкіної, О. С. Троянської, М. П. Сенкевича, С.В. Грічіна, В. Є. Чернявської, Т. Н. Мальчевської, Т. В. Яхонтової, Н. Г. Наєнко, В. Шабуніної.

Дослідження наукового тексту як системного явища обумовлює виокремлення та вивчення його структури, субстанції та функцій у їх діалектичній єдності. Системний підхід дає можливість утворити модель базових взаємодій елементів, щоб мати орієнтир для перевірки конкретного тексту на відповідність чи невідповідність цьому зразкові [7, 148]. Оскільки лінгвостилістичне дослідження політекстуальної модної німецького наукового тексту досі не проводилось, в цьому полягає **актуальність** даної розвідки. **Мета** пропонованої нами статті – визначити характерні риси та особливості субтексту нового знання як структурно-сислової політекстуальної одиниці. Досягнення поставленої мети видається можливим за умов розв'язання наступних **завдань**: виокремити та розрізнити поверхневу та глибинну структури німецького наукового тексту; визначити поняття субтексту, визначити роль субтексту нового знання в політекстуальній структурі німецького наукового тексту, дослідити особливості функціонування субтексту нового знання в статичному та динамічному аспектах, окреслити функції мікросубтекстів субтексту нового знання.

Будь-який текст, і науковий текст зокрема, має поверхневу та глибинну структури. Глибинна структура тексту ґрунтується на поверхневій, відрізняючись від неї ступенем повноти і визначеності у відображенні концептуального змісту твору. Специфічність наукового тексту полягає в тому, не лише його глибинна, а й поверхнева структура співвідноситься з процесом наукового мислення [8, 63]. Застосування системного підходу до інтерпретації тексту уможливорює аналіз змістовної та поверхнево-мовленнєвої сторони тексту в їх взаємообумовленості та єдності, визначення одиниць смислової структури – субтекстів та вивчення їх інтеграції, що забезпечує цілісність твору, розгляд комунікативно-прагматичних властивостей тексту, які пов'язані з його «входженням» у науковий соціум та загальний континуум науки [1, 22]. Отже, план вираження, який відповідає поверхневій структурі, теж має бути канонізованим, це є суттєвим при входженні нового знання у вже існуючу систему наукового знання. Для вираження плану

змісту важлива текстова організація поверхневого рівня [8, 68], тому величезну зацікавленість викликає лінгвістичне дослідження виникає канонічної моделі німецького наукового тексту в єдності його поверхневої та глибинної структур, які обумовлюють специфіку одна одної та цілого наукового тексту загалом. Таким чином поверхнева структура оформлює глибинний смисл наукового знання, вербалізованого в науковому тексті, проте це оформлення здійснюється на основі певних стандартних текстових компонентів та мовних засобів [8, 68]. На нашу думку, найефективнішою моделлю наукового тексту як системного явища, яку слід використати як орієнтир для співвіднесення з нею аналогічних текстів для виявлення одиниць поверхневої структури, що оформлюють глибинний смисл, є модель *політекстуальної* структури. Дана модель при інтерпретації глибинної структури використовує комплексний підхід, тобто науковий текст розглядається як синтез мовних та позамовних чинників, оскільки позамова основа обумовлює формування наукового тексту та відображається у його смисловій структурі.

Поняття структурності тексту обумовлює можливість його членування, тобто виявлення взаємопов'язаних та взаємообумовлених частин або складових. Системна організація є специфічною властивістю для моделі політекстуальної структури наукового тексту. Завдяки системності текст виконує комунікативну функцію [7, 52]. Кожна система включає в себе ряд складових одиниць, які її утворюють. Як відомо, текст є складним та полікодовим лінгвістичним феноменом, тому досі не існує одностайної думки ні щодо його визначення, ні щодо його складових. Ми будемо розглядати одиниці тексту як його складові елементи в діалектичній єдності їх форми та змісту, які відповідають певним рівням його організації, що пов'язані ієрархічними відношеннями [4, 192]. Такими одиницями наукового тексту ми, услід за О. О. Баженовою, будемо вважати субтексти. Хоча поняття «субтексту» у лінгвістиці не нове, воно отримало нову конотацію та розглядається як «фрагмент цілого тексту, що реалізує в ньому один із аспектів епістемічної ситуації (онтологічний, методологічний, аксіологічний, рефлексивний чи комунікативний), має свій денотат, який виконує текстотвірну

функцію та має певну цільову установку, у відповідності з котрими сформовано внутрішнє та зовнішнє організоване відносно самостійне смислове ціле» [3, 71]. Отже, субтекст – це типова структурно-смислова одиниця тексту, функціонально детермінована позамовними чинниками наукового мовлення. Субтекст нового знання – це розгорнута, композиційно оформлена у відповідності з авторським задумом континуальна мовленнєва структура, яка репрезентує онтологічний (предметний) зміст отриманого знання, та утворює «тіло» цілого тексту й підпорядковує під себе всі інші компоненти політекстуальної системи [1, 150]. Субтекст нового знання (СТнз) втілює в собі нове наукове знання, отримане автором та вперше репрезентоване широкому загалу, експлікує етапи науково-пізнавальної діяльності автора, денотатом котрої є об'єкт наукового дослідження. Нове наукове знання сприяє організації тексту як замкнутої інформаційної системи [5, 15]. Отже, СТнз відображає онтологічний аспект епістемічної ситуації, ціллю його є презентація континуальним способом нового наукового знання, цей субтекст пронизує всю тканину наукового тексту, тому його слід розцінювати як ядерний, найбільш вагомий.

Як кожна системна одиниця субтекст нового знання має свою структуру, субстанції та виконує ряд певних функцій. Структуру СТнз можна розглядати в динамічному та статичному аспектах. При динамічному підході виокремлюються мікросубтексти, які вказують на послідовність квантів наукового знання [1, 151], тобто як це знання можна отримати. В динамічному аспекті становлення та розгортання наукового знання корелює з етапами науково-пізнавальної діяльності, які традиційно охоплюють експлікацію проблемної ситуації, постановку проблеми, формулювання ідеї чи гіпотези, аргументацію, констатацію висновку. Оскільки ключовим моментом наукової комунікації є передача *нового* знання, етап формулювання гіпотези та етап аргументації слід вважати, на нашу думку, такими, які потребують детального дослідження, адже кожна наукова думка є цінною та має виключне право на існування та доказовість. У логіці гіпотеза також розглядається у діахронії та синхронії: як вираження припущення

щодо причини явищ, які спостерігаються, та для позначення логічного процесу, що зумовлює виникнення та перевірку цього процесу [6, 150]. Оскільки гіпотеза потребує перевірки та підтвердження, ми можемо констатувати про її неістинність, адже лише в процесі доведення та при отриманні результатів дослідження стає можливим говорити про істинність чи хибність нової ідеї. Гіпотеза вказує на нові шляхи в науці, сприяє розвитку творчості, веде від незнання до знання і цим сприяє науковому передбаченню [6, 151]. Все вище зазначене дає нам право стверджувати, що наукове знання експлікує у мовних знаках когнітивний процес матеріалізації індивідуального концептуального пласту вченого. СТнз можна розглядати в руслі цього підходу як презентацію логічного розвитку наукового знання автора, певна послідовність мікросубтекстів утворює своєрідну композицію наукового тексту. Під композицією розуміють побудову твору, тобто певну послідовність його складових частин та їхній взаємозв'язок [4, 71]. Оскільки відсутні жорсткі механізми текстотворення, типи структур наукових творів неможливо перелічити [1, 152], їх багаточисельність обумовлюються низкою об'єктивних та суб'єктивних позамовних чинників, які прямо чи опосередковано впливають на зовнішню та внутрішню композицію наукового тексту. Проте виділяють ряд обов'язкових мікросубтекстів, які функціонують у всіх наукових текстах академічних жанрів: формулювання проблеми та / чи постановку завдання; визначення та диференціацію понять з встановленням між ними логічно-семантичних зв'язків; експлікацію ідеї, гіпотези чи основного тезису наукової концепції, забарвленого гіпотетичною модальністю; доказ гіпотези з використанням різних засобів аргументації; характеристизацію об'єкта, що вивчається; демонстрацію емпіричного матеріалу, який підтверджує достовірність наукового знання; висновки [1, 153]. Ми розглядаємо дані мікросубтексти як невід'ємні складові СТнз, які відображають структурно-сміслову композиційну будову німецького наукового тексту. Дана модель композиційно-сміислової структури СТнз, а саме **проблемна ситуація / проблема** → **ідея / гіпотеза** → **доведення** → **висновок (закон)** розглядатиметься нами як

інваріантна для побудови німецького наукового тексту. При цьому верхньою межею тексту нового наукового знання ми вважаємо формулювання проблемної ситуації, яка спонукає дослідника до певних пошуків:

Die Frage nach der Effektivität des CDMs wird in der vorliegenden Arbeit mit der Einbindung der kommunalen Ebene in den internationalen Klimaschutz verknüpft. ... Die Forschungsarbeit geht der Frage nach, ob *Akteure auf der kommunalen Ebene den CDM nutzen können*, um Treibhausgasemissionen zu mindern, und *welche Auswirkungen* auf die wirtschaftliche Attraktivität von CDM-Projekten *sich* durch deren Durchführung im Rahmen von Nord-Süd-Städtepartnerschaften *ergibt*. Dabei findet die Transaktionskostentheorie *zur Analyse des internationalen Rahmens der Städtepartnerschaft* Anwendung [Sippel, 19].

Die Entstehung mehrzelliger Lebewesen stellte dabei die Organismen vor das *Problem*, jeder Einzelzelle im Verband gleichsam den lebensnotwendigen Anteil an molekularem O₂ zur Verfügung zu stellen. ... *Studien zur Ursache dieser Krankheiten* haben zu einem tiefen Einblick in die Mechanismen der physiologischen wie pathophysiologischen Regulation des zellulären *O₂-Metabolismus* geführt, der in den vorliegenden Abschnitten *näher ausgeführt werden soll* [Stiehl, 2].

Зазвичай формулювання проблеми есплікується проблемним питанням.

Відповідно нижньою межею тексту наукового знання слід вважати констатацію висновків, в лінгвістичному плані вони оформлюються як висловлювання узагальненого характеру [3, 77], оскільки вони є логічним завершенням та підсумком попередніх роздумів, пошуків та досліджень. У наведених прикладах метатекстові сигнали нижньої та верхньої меж нового наукового знання виділені нами курсивом.

In einem nächsten Schritt *werden die Resultate der Untersuchungen* der Fallbeispiel-Städtepartnerschaften *zusammengeführt, miteinander verglichen* und daraus mögliche *Indikatoren abgeleitet*, die für das Potenzial zur Reduktion von Transaktionskosten von CDM-Projekten in den jeweiligen Städtepartnerschaften sprechen [Sippel, 157].

Die *Ergebnisse* der vorliegenden Studie *deuten auf* eine wichtige Funktion von MAPKs bzw. der PI 3-K-Kaskade an der normoxischen wie hypoxischen Aktivierung von HIF-1 in Tumorzellen dar. ... *Vielmehr gilt es*, potentielle Wechselwirkungen unmittelbar zwischen Kinase-Signalwegen und HIF-1 α zu prüfen, um mögliche Interaktionen direkt und somit spezifisch blockieren zu können [Stiehl, 67].

При статичному підході виділяють однопорядкові та різнопорядкові мікросубтексти [1, 154], нове наукове знання розглядається як результат цілеспрямованої пізнавальної діяльності. Статичний аспект СТнз розглядає мікроскладові, які в своїй єдності реалізують зміст пізнавальних форм, які репрезентують окремі, логічно взаємопов'язані кванти нового знання [1, 154], до них належать «Проблема», «Ідея», «Гіпотеза», «Аргументація», «Висновок». Зазначені мікросубтексти виконують стратегічну функцію, завдяки якій реалізується авторська концепція. В свою чергу вони підрозділяються на більш конкретні складові одиниці.

Інваріантна композиція СТнз детермінується логічними етапами науково-пізнавальної діяльності вченого [1, 160], вона віддзеркалює динаміку пізнавального процесу вченого на його основних етапах. В політекстуальній моделі СТнз есплікується специфічними операторами, які виконують функцію його вербалізованого вираження. На матеріалі німецького дисертаційного дослідження проаналізуємо композиційно-сміслову розгортання СТнз та оператори, котрі його денотують:

Мікросубтекст «Проблема»

Keratoprothesen gibt es seit über 150 Jahren [Krug, 3]. Die Fixation der Prothese in der Hornhaut stellte *ein großes Problem* dar [Krug, 4]. Die verschiedenen besprochenen Keratoprothesenmodelle haben eine Gemeinsamkeit: *das Risiko der Erblindung* durch Entwicklung eines Glaukoms [Krug, 5]. *Das Problem der Glaukomentwicklung* besteht jedoch auch in *der schwierigen Diagnostik* [Krug, 5].

Мікросубтекст «Ідея»

Es soll untersucht werden, ob und wie indirekte Augendruckmessungen an flexiblen Silikonmaterialien durchführbar sind [Krug, 7].

Мікросубтекст «Гіпотеза»

Die verwandten Geräte sollen *im Falle ihrer Eignung so modifiziert* werden, dass Messungen des Augeinnendruckes zur Glaukomdiagnostik routinemäßig und mit ausreichender Genauigkeit durchführbar sind, damit *im Falle einer pathologischen Druckerhöhung schnell reagiert werden kann* [Krug, 7].

Мікросубтекст «Аргументація»

Wegen der Gefahr des Glaukoms mit nachfolgender Erblindung *ist es* beim Kataroprothesenträger *notwendig, den Patienten* entweder in regelmäßigen Abständen einer direkten Druckmessung mit den entsprechenden Risiken *zu unterziehen*, oder *ihm ein indirektes Verfahren anzubieten*. Hierbei *stellt das modifizierte Schiötz-Tonometer* derzeit *eine Möglichkeit der Druckkontrolle dar*. Da das Schiötz-Tonometer *in fast allen Krankenhäusern und Augenarztpraxen* vorhanden ist, wäre es möglich, *das Originalgerät durch Austauschen zweier Bauteile in ein prothesentaugliches Modell wie folgt umzuwandeln* [Krug, 45].

Мікросубтекст «Висновок»

Nach Abwägen verschiedener Verfahren hat sich gezeigt, dass das modifizierte Schiötz-Tonometer zum jetzigen Zeitpunkt den besten Kompromiss zwischen Aufwand und Nutzen bietet [Krug, 47].

Проведений аналіз підтверджує, що концептуалізація нового наукового знання реалізується як логіко-сміслова послідовність етапів пізнання, СТнз послідовно розгортається відповідно до процесу матеріалізації особистісного знання вченого. Кожен етап розгортання наукового знання маркується специфічними операторами, за допомогою котрих вчений хоче привернути увагу адресата з метою полегшення сприйняття нової інформації. Оператори покликані маркувати кожен новий виток у розгортанні СТнз, оскільки вчений прагне адекватної презентації інтелектуальної інформації з ціллю зміни наукових поглядів адресата [2, 28].

Отже, науковий текст регламентований позамовними чинниками, його розгляд в їхній інтеграції дає змогу сконструювати політекстуальну модель наукового тексту, ядерним складником котрої слід вважати субтекст нового знання. Штучне членування наукового тексту дає можливість виявити його структурно-сміслові властивості.

На наш погляд, зацікавленість до даної тематики буде зростати, продовжаться дослідження політекстуальної структури інших типів тексту, згодом уможливиться проведення порівняльного аналізу політекстуальності різних типів тексту та контрактивне дослідження на матеріалі декількох мов.

Література

1. Баженова Е. А. Научный текст как система субтекстов: дис. ... д-ра филол. наук: 10.02.01 «Русский язык» / Баженова Елена Александровна. – Екатеринбург, 2001. – 366 с.
2. Баженова Е. А. Научный текст в дискурсивно-стилистическом аспекте / Е.А. Баженова // Вестник Пермского университета. 2009.– №5. – С. 24-32.
3. Баженова Е. А. Политекстуальность научного текста / Е.А. Баженова // Стереотипность и творчество в тексте [межвузовский сб. науч. трудов]. – Пермь: Издательство Пермского государственного университета, 1999. – С. 66-91.
4. Болотнова Н. С. Коммуникативная стилистика текста: словарь-тезариус / Н.С. Болотнова. – М.: Флинта: Наука, 2009. – 384с.
5. Данилевская Н. В. Динамика формирования знания в научном дискурсе (функционально-стилистический аспект) / Н.В. Данилевская // Вестник ТГПУ. Сер. Гуманитарные науки (Филология). – 2005. – Вып. 3 (47). – С. 14-17.
6. Ерышев А. А. Логика: Учеб. пособие / А.А. Ерышев, Н.П. Лукашевич, Е.Ф. Сластенко. – К.: МАУП, 2004. – 216 с.
7. Котюрова М. П. Стилистика научной речи: учеб. пособие для студ. учреждений высш. проф. образования / М.П. Котюрова. – М.: Издательский центр «Академия», 2010. – 240 с.

8. Чернявская В. Е. Интерпретация научного текста / В.Е. Чернявская. – М.: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2010. – 128 с.

Джерела

1. Sippel M. CD im Rahmen von Nord-Süd-Städtepartnerschaften – Potenzial zur Reduktion von Transaktionskosten: Promotionsschrift zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Wirtschaftswissenschaften der Universität Flensburg / Sippel Maike. – Flensburg, 2007. – 216 S.

2. Stiehl D.Ph. Einfluss intrazellulärer Kinasen auf die Aktivierung des Hypoxie-induzierbaren Faktors-1 durch Insulin, Interleukin-1 β und Hypoxie: Inauguraldissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Universität zu Lübeck / Stiehl Daniel Philipp. – Lübeck, 2003. – 94 S.

3. Krug A. Entwicklung eines Gerätes zur Druckmessung an der Aachener Keratoprothese: Dissertation zur Erlangung des akademischen Grades eines Doktors der Medizin / Krug Alexander. – Aachen, 2002. – 67 S.